

UOT 13

SƏBUHİ İBRAHİMOV

ORTA ƏSR MƏNBƏLƏRİ NAXÇIVANDA TİBB ELMİNİN
İNKİŞAFI HAQQINDA

Məqalədə, əsasən orta əsr Azərbaycan Atabəyləri dövründə Naxçıvanda tibb elminin yaranma və inkişaf tarixini araşdırıb xəbər verən Sədrəddin Əbul Həsən Əli ibn Əbul Fəvaris Nasir ibn Əli əl-Hüseyninin “Səlcuq əmir və hökmdarlarından xəbər verən tarixlərin qaynağı” adlı əlyazma əsəri olduqca maraqlı və eyni zamanda Naxçıvan üçün əhəmiyyətli olan bir mənbədən istifadə edilmişdir. Həmçinin Azərbaycan Atabəylər dövlətinin siyasi hadisələri haqqında bizə gərəkli olan əsas məlumat qaynağını verən İzzəddin Əbül Həsən Əli ibn Məhəmməd ibn əl-Əsirinin Şərqlərin aləmində məşhur olan çoxcildlik əsəri – “Mükəmməl tarix” kitabından müəyyən məlumatlar əldə edilmişdir.

Eyni zamanda, o dövrdə Naxçıvanda tibb elminin inkişafı naminə bir çox nailiyyətlər əldə olunmuş, təbabət elminə aid dəyərli əsərlər yazılmışdır. Bu əsərlərdən biri də məhz “Müxtəsər tibb” əsəridir ki, şəxsən Azərbaycan Atabəylər Dövlətinin hökmdarı Qızıl Arslanın tapşırığı ilə yazılmışdır.

Bu baxımdan da aparılan tədqiqata uyğun əlyazma mətnlərdə Atabəylər dövründə Naxçıvanda tibb elmi kifayət qədər inkişaf etmiş və böyük təkamül yolu keçdiyi haqqında geniş məlumatlar əldə edilmişdir.

Açar sözlər: *Azərbaycan, Naxçıvan, Atabəylər, əlyazma, mətn, tibb elmi.*

Atabəylər dövründə Naxçıvanda tibb elminin inkişafını özündə təzahür etdirən zəngin mədəniyyət xəzinəsinin qiymətli qaynaqlarından olan əlyazmalar keçmişin həqiqi meyarlar tarixinin müasirlərimizə çatdırılmasında, onların maariflənməsində misilsiz rola malikdir. Bu baxımdan, klassik ədəbiyyatımızın tibb elmində misilsiz rola malik olan Azərbaycan mü-təfəkkirlərinin, o cümlədən Naxçıvan təbib və filosoflarının əsərlərini araşdırıb xalqa çatdırmaq qarşısında duran zəruri məsələlərdən biridir.

Orta əsr Atabəylər dövründə Naxçıvanda sosial-iqtisadi, siyasi-mədəni, ədəbi-bədii və s. yaradıcılıq sənəti inkişaf etməklə yanaşı tibb elmi də öz intibah mərhələsini yaşamışdır. Ədəbi-bədii sahədə Həddad ibn Bəkran Əbulfəzl ən-Naxçıvani, Həsən ibn Ömər Naxçıvani, Əbu Bəkr ibn Xosrov əl-Ustad, Nizami Gəncəvi və başqalarını göstərmək olar. Həmin dövrdə böyük rezonans mərhələsinə qədəm qoymuş tibb elmi Naxçıvan mühitindən də yan keçməmişdir. Orta əsr Azərbaycan Atabəylər dövründə Naxçıvanda yaranmış tibb elminin inkişafı demək olar ki, tez bir zamanda Şərqlərin aləminə o cümlədən, bəzi Avropa ölkələrinə də təsir göstərmişdir.

Orta əsr Azərbaycan Atabəylər dövrü tarixindən xəbər verən Sədrəddin Əbul Həsən Əli ibn Əbul Fəvaris Nasir ibn Əli əl-Hüseyninin “Zubdat ət-təvarix fi əxbar əl-umara vəl-muluk Əs-Səlcuqiyyə” (“Səlcuq əmir və hökmdarlarından xəbərlər verən tarixlərin qaynağı”) adlı əlyazma əsəri olduqca maraqlı və eyni zamanda Naxçıvan üçün əhəmiyyətlidir.

Daha bir tədqiqatçı alim XII əsrin ikinci yarısında Naxçıvanda baş verən Azərbaycan Atabəylər dövlətinin siyasi hadisələri haqqında bizə gərəkli olan əsas məlumat qaynağını verən İzzəddin Əbül Həsən Əli ibn Məhəmməd ibn əl-Əsiri (1160-1233) olmuşdur. Onun Şərqlərin aləmində məşhur olan çoxcildlik əsəri – “Əl-Kamal fit-tarix” (“Mükəmməl tarix”) olmuşdur.

İbn əl-Əsir tarixi hadisələri qiymətləndirərək elmə, təhsilə, mədəniyyətə, həmçinin o dövr üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən təbii üsulların müalicəsini ətraflı verməklə və onları

birmənalı düzgün qiymətləndirməkdə orta əsr ərəbdilli tarixçilər, o cümlədən öz müasirləri arasında başqalarından daha çox tanınır.

Məlumdur ki, zəngin dövlətçilik tarixinə malik olan orta əsr Azərbaycan Atabəylər dövlətinin əsas xüsusiyyətlərini əldə etmək üçün bəzi məxəzlərdən materialların araşdırılması və onların tədqiqatı bir çox çətinliklərlə bağlıdır. Tarixi hadisələrin cərəyanını bərpa etmək üçün ərəb, fars dillərində yazmış orta əsr müəlliflərinin əlyazma mətnlərinin bir-birilə müqayisə etmək, onları numizmatika və epigrafikanın dəlilləri ilə yoxlayıb dəqiqləşdirmək lazım gəlir. Bu vaxta qədər Azərbaycan Atabəylər dövlətinin siyasi tarixindən və tibb elminə göstərdiyi qayğıdan, ələlxüsus o dövrün müalicə üsullarından və həmçinin ayrı-ayrı hadisələr dəqiq surətdə öyrənilməmiş, ümumi vəsaitlərdə isə oxucu bu dövlətin yalnız qısa ümumi öçerkinə rast gələ bilərdi. Ona görə də tədqiqatın əsas məqsəd və istiqaməti orta əsr Azərbaycan Atabəylər dövlətinin tibb elminə göstərdiyi qayğı, təbii üsullarla müalicə qaydaları, məhz həmin dövrdə Naxçıvanda mədəni inkişafın çoxcəhətli təzahürünə yalnız qısa nəzər salmağa imkan verir.

Şərq dünyasında tanınmış alim – adət ənənələri dərinədən bilən, tarixçi, Əbül Fərəc Əbdür-rəhman ibn əl-Cövzinin (1114-1200) “Əl-Muntəzəm fi tarix əl-muluk vali umam” (“Hökmdarların və millətlərin tənzimləşdirilmiş tarixi”) əsərində, maraqlandıığımız dövrün hadisələrinin həddən artıq yığcam verilməsinə baxmayaraq, bizim üçün heç də az əhəmiyyət kəsb etmir. Bu əsər əsasən xilafətin 1179-cu ilə qədərki tarixini illər üzrə ardıcıl təqdim edir. Hər ildə baş verən hadisələr ardıcıl göstərilməklə yanaşı, həmin ildə vəfat etmiş tanınmış elm adamların haqqında da yığcam məlumat verilir.

Bu bir həqiqətdir ki, Azərbaycan Atabəylər dövləti tarixində hər bir sahədə olduğu kimi elm sahəsində də böyük intibah dövrü olmuşdur. Bu elm sahəsində əsasən tibb elmi böyük inkişaf etmişdir. Təbii üsullarla müalicə demək olar dövrün ən böyük inkişaf mərhələlərindən biri olmuşdur. O, dövrdə Azərbaycanın müalicə suları çox məşhur idi. Əlbəttə, orta əsr müəllifləri həmin suların real təsiri haqqında öz müşahidələrini təsvir etmir, yalnız müasirlərinin fikirlərini bildirir. Lakin, şübhəsiz ki, onların bir çox məlumatları çoxillik təcrübəyə əsaslanmışdır.

“Bəzddə və Ərdəbildə qoturluğu (keçəlliyi) və kök salmış qızdırma xəstəliyini müalicə edən isti bulaqlar olmuşdur. Salmasda qoturluğu və cüzamı müalicə edən bulaqlar var imiş. Əbu Dulaf və Yaqut belə bulaqlardan biri – Zərəvənd haqqında yazırlar: Üstü örtülmüş və bitişmiş yarası olan adamı və ya heyvanı həmin bulağa salsalar, altında zəifləmiş sümüklər, gizlənmiş şüşə qırıqları və dərinə batmış tikan olan yaraların ağızları açılır və oradan irin, çirk axmağa başlayır. Təmizlənmiş yaralar qovuşur və insan bu bələdan xilas olur. Mən bir adam tanıyırdım, onu həmin bulağa aparmaq istəyirdim. Onun xəstəlikləri keçəllik, xənazir, sancı, dəmirov, baldırlarında ağrı və daima onu narahat edən və qızdırma gətirən oynaqlardakı zəiflik idi. Bundan əlavə onun bədənində ox qalmışdı. Oxun ucu ətə batmışdı. Biz qorxurduq ki, bir gün səhər və ya axşam ox onun qaraciyərini deşəcək. O, üç gün (bulağın suyunda) oldu və ox onun böyründən çıxdı” [1, s. 207].

Həmin dövrdə müalicəvi suların əhəmiyyəti olduqca zəruri idi. Çünki tibb elminin bir o qədər də inkişaf etmədiyi ərəfədə müalicə olunmaq ancaq təbii üsullarla aparılmış və insanlara ilk tibbi yardım edilmişdir. Bununla əlaqədar “Əbu Dulaf həmçinin qeyd edir ki, bu bulağın yanından soyuq su axır və əgər adam onu içsə, özünü boğaz iltihabından, dalağın nazik damarlarının genişlənməsindən təhlükəsizləşdirilmiş olar və asanlıqla ödə kisəsini yaxşılaşdırar. Əgər görmə qabiliyyəti pis olan adam həmin bulağın soyuq suyu ilə gözlərini islatsa, onda o, yaxşı görəcək, həmin bulağın gilini (palçığını, lilini) iyləyən adamın gözləri

isə qar korluğu (qara baxa bilməmə) xəstəliyinə məruz qalmayacaqdır. Əgər bu bulağa heyvan girsə, onda nə o, nə də balaları qoturluq tutmayacaqlar” [1, s. 208].

Azərbaycan Atabəylər dövlətində atabəy Şəmsəddin Eldənizin daimi yaşayış yeri olan Naxçıvan vilayətinin torpaqları tac (xass) torpağı idi. Həmçinin Atabəyin ixtiyarında olan Rey öz ətrafı ilə, Həmədan vilayəti, Gəncə, Beyləqan, Şəmkir və Şutur, Ərdəbil, Salmas, Urmiya, Xoy əyalətləri də onun xass torpaqları sırasında idi. Bu torpaqların hər birində fərqli-fərqli müalicəvi sular mövcud idi. “Xoy yaxınlığında Qotur adlı bulaq var idi, onun suyu qızdırma xəstəliyinə kömək edirdi. Burada, Vəşələ kəndi yaxınlığında isə bulaq vardır, kim onun suyunu içsə, dərhal qarnı işləyər və onun mədəsində nə varsa, hamısı boşalar. Əgər o, hətta azacıq çörək yeyib həmin sudan içsə, yenə də dərhal qarnı işləyəcək” [1, s. 208]. “Marağada çoxlu isti bulaqlar vardır, şillər və əlillər çimmək üçün ora gəlirlər” [1, s. 208].

O cümlədən Naxçıvanın Culfa ərazisində “Darıdağ” dağı ətəyində yerləşən “Şorsu” deyilən bulağın isti şəkildə qaynayıb daşması böyük müalicəvi əhəmiyyətə malik idi. Ayaq arğılarının, duzlaşmanın, hər hansı bir oynaq xəstəliklərinin müalicəsi üçün olduqca yararlı idi. Həmçinin dağın digər bir tərəfində, yəni qərb hissəsində yerləşən “Narzan” mineral suyu mədə və mədəaltı vəzlərin müalicəsi üçün çox əhəmiyyətli olmuşdur. Bir hissəsində isə yəni dağın şimal hissəsində “Ali-Məhəmməd” kimi müqəddəs sayılan ziyarətghahda müalicəvi şirin suyun olması böyük önəm daşmışdır.

“Təbrizin yaxınlığında kükürd hamamları vardır ki, onların heyrətamiz faydalı xassələri vardır. Xəstələnlər və xroniki xəstəliyi olan adamlar ora gedirlər. Təbriz kəndlərindən birində bulaq var imiş. Əgər onun suyunda bir şey bişirib, həlimi içsələr, onda bişmişin suyu işlətmə vəsaiti kimi mədəyə əla təsir edirdi” [1, s. 208].

Həmçinin Azərbaycanın digər bölgələrində də belə müalicəvi suların mövcud olması inkaredilməzdir. “Gəncənin yaxınlığındakı dağlarda mövz və ya xar (tut) adlanan bitki var idi. O, Suriya tutuna oxşayır və qara ciyər ağrısını sakitləşdirir. Gəncə və Şirvandan başqa o heç yerdə yoxdur” [1, s. 208].

Ən önəmlisi budur ki, həmin dövrdə ot bitkilərindən, otların yarpaqlarından, xaşalarından, çiçəklərindən və zoğlarından olduqca çox istifadə olunub. “Şirvanda “tülkü xayası” (enliyarpaqlı səhləb) adlanan qərribə bitki var idi. Bitki iki yumurtacığa oxşayır: biri solğun, digəri təzə. Solğun cinsiyyət potensialını zəiflədir, təzə isə onu qüvvələndirir” [1, s. 208].

Atabəylər dövründə Naxçıvan mühitinin mühüm xüsusiyyətlərindən biri də o olmuşdur ki, tibb elminin inkişafı naminə əvəzilməz addımlar atılmış və bunlara da lazımı səviyyədə nail olunmuşdur. Buna əyani göstərici olaraq onu qeyd edə bilərik ki, Atabəylər dövründə Naxçıvanda tibb elminin inkişafında sayılıb seçilə bilən əsərlərdən biri məhz “Müxtəsər tibb” [4] əsəridir ki, şəxsən Azərbaycan Atabəylər dövlətinin hökmdarı Qızıl Arslanın tapşırığı ilə yazılmışdır. Müəllif əsəri əsas etibarilə iki böyük hissəyə bölmüşdür:

1. Təbabətin nəzəri cəhətləri.
2. Təbabətin əməli cəhətləri.

Əsərdə təbabətin nəzəri cəhətləri 7 bəhsdən ibarət olub, hər bir bəhs bir neçə fəsillərə bölünmüşdür.

Birinci bəhsdə havanın əhəmiyyəti, ilin ayrı-ayrı mövsümündə hansı yeməklərin faydalı olması, insanın sağlam yaşaması üçün təbii şərait, geyim üsulları, içməli suyun növləri, şərabın orqanizmə mənfəi təsiri, yuxu və yuxusuzluq haqqında, hərəkət və sakitliyin əhəmiyyəti, işlətmə dərmanları və sair vasitələrlə istifadə eləmək, hissiyyatdan əmələ gələn xəstəliklər və onların müalicəsindən danışılır.

Burada həmçinin qocalıq və bu zaman səhhətin hiifz olunma yolları və nəhayət, müsafirlər haqqında qanunlar və məsləhətlər qeyd olunmuşdur.

II bəhs 7 fəsildən ibarətdir. Bu bəhsdə xəstəliyi təyin etmək, xəstəliyi törədən amillər, xəstəliyin böhranı, xəstəliyin qabaqcadan müəyyən edilməsi və onun əmələ gəlməsini əvvəldən bildirən əlamətlər, nəhayət, xəstəliyin ölüm hadisəsilə nəticələnəcəyini müəyyənləşdirmək hallarından danışıılır.

Bunlardan başqa, bu bəhsdə baş və beyin, göz, qulaq, burun, ağız, diş, zökəm, nüzlə, ciyərlərin iltihabı; ürək, ciyər, mədə, ishal, qulunc, məqəd, dalaq, sarılıq, istisqa; dəri-zöhrəvi xəstəlikləri, qadın xəstəlikləri, yel, isitmə, yara, şiş, sümük sınması və zəhərlənmənin müalicəsindən danışıılır.

Əsərin həcmi heç də çox olmayan 125 vərəq olmasına baxmayaraq cəlbəedici və böyük əhəmiyyətə malikdir.

Həmçinin o dövr tibb aləmi üçün qiymətli sayılan Əbu Əli ibn Sina əsərləri diqqətdən kənar deyildi. Onun “Qanun” [5], “Əl-mücellidüs-sani min əl-qanun fit-tibb” tibbə aid olan əsərləri tam geniş mənada işıqlandırılmış və istifadə edilmişdir. Azərbaycan Atabəylər Dövləti tarixində böyük nüfuz qazanmış filosof və təbib Nəcməddin Əhməd ibn Əbubəkr Naxçıvani məhz tibb elminin bilicisi olmuşdur. O, Naxçıvanda fəlsəfənin və təbiət elmlərini dərinədən öyrənərək mənimsəmişdir. İbn Sinanın əsərləri ilə yaxından tanış olan Naxçıvani “Tənasüx” təliminə güclü meyl göstərmişdir. “Filosofun “Məntiqin məğzi və fəlsəfənin xülasəsi” (“Lübab əl-məntiq və xülasət əl-hikmət”) traktatının bir əlyazması Nəcəf (İraq) şəhərində mühafizə edilir. Onun İbn Sinanın “Tibb qanunu” (“əl-Qanun fit-tibb”) kitabına yazdığı şərh Parisdə, “İşarələr və qeydlər” (“əl-İşarət vət-təlbihat”) kitabına yazdığı şərh İstanbulda saxlanılır” [2, s. 303].

Naxçıvanın tibb elmində tanınmış filosof və təbib, həmçinin böyük mütəfəkkir aliminin qədim Naxçıvan torpağında dünyaya göz açması haqqında Məhəmməd Baqir Xansari yazmışdır: “O, böyük şəxsiyyət Naxçıvan şəhərindən idi və ibn Sinanın əsərlərinə şərhlər yazırdı” [3, s. 36].

Azərbaycan Atabəylər dövlətinin hakimiyyəti dövründə ölkədə bir çox görkəmli həkimlər işləyərək fəaliyyət göstərirdilər. Hətta bunların bəziləri barəsində mənbələr çox maraqlı məlumatlar mühafizə edib saxlamışdır. Onlardan biri, islam dinini qəbul etmiş Samuil ibn Yəhya ibn Abbas əl-Məqribi əl-Əndəlusidir. Bağdadda həkimlik sənətinə yiyələnəklə təbiblik etmişdir. Sonra isə o, Naxçıvana köçür və Atabəy Pəhləvanın sarayına və onun dövlətinin əmirlərinə xidmət göstərməyə başlayır.

O dövrün tanınmış görkəmli həkimlərindən biri də Cəlaləddin Təbib idi. O, dünyanın misilsiz həkimlərindən biri olmuşdur. Naxçıvan atabəyi Özbək ibn Məhəmməd ibn Eldənizin yanında layiqli xidmət edir və heç vaxt ondan ayrılır.

Atabəy Özbək onun haqqında deyirdi: “Mənim həyatımı saxlayan bu adamdır. O, yalnız xəstələnlərin möcüzəli şəfavericisi deyil. O, xəstəliyi əvvəlcədən təyin edir və o dərəcədə dava-dərman hazırlayır ki, onları tam mənasında müalicə edir. Onun varlığı insanlara hədsiz xeyir verir və sonralar ona bənzər heç bir həkim yetişməmişdir” [1, s. 229].

Həmin dövrün görkəmli tanınmış həkimlərindən biri İbn Habal ləqəbi ilə məşhur olmuş Əli ibn Əhməd Əbdül-Hüseyn olmuşdur ki, o, da öz növbəsində Naxçıvana köçmüş və təbiblik etmişdir.

Orta əsr Azərbaycan Atabəylər dövləti tarixində məşhur təbibliyi ilə tanınan Naxçıvan torpağının digər bir yetirməsi həkim Fəxrəddin Əbu Abdulla Əhməd ibn Ərəbşah ibn Əli ibn Cəbrail ən-Naxçıvani fəaliyyət göstərmişdir.

Sözsüz ki, Xaqani Şirvanini də müalicə etmək üçün atabəy Qızıl Arslan Naxçıvandan ona görkəmli tanınmış həkim Fazil Rəşidəddin Məcd əl-Hükəma Şərəf əş-Şirvan Mahmud ət-Təbibî göndərmişdir.

Həmçinin Azərbaycan Atabəylər dövləti tarixində mühüm nailiyyətlər əldə etmiş, tibb elminin bilicisi, görkəmli həkimlərdən biri də Mövlana Cəlaləddin ər-Ruminin yaxın dostu və eyni zamanda müalicə edən həkimi Əkmələddin ən-Naxçıvani idi. Hətta həkim Əkmələddin ən-Naxçıvanini orta əsrlərdə yazılmış əsərlərdən birinin müəllifi onu “Müdrüklərin ağası, dünya həkimlərinin rəisi” və bir çox başqa təmtəraqlı ləqəblərlə adlandırmışlar. Həqiqətən o, öz növbəsində təbabətin sirlərini öyrənmiş və layiqincə həyata keçirmişdir.

Ümumiyyətlə, belə bir məntiqi nəticəyə gəlmək olar ki, Atabəylər dövründə Naxçıvanda tibb elminin inkişaf mərhələsi bir başa Azərbaycan Atabəylər Dövlətinin diqqət və qayğısı nəticəsində həyata keçirilmişdir. Ona görə də orta əsr Atabəylər dövrünün Naxçıvanda tibb elminin inkişafı və yetişən görkəmli təbiblərin əsərləri və xalq təbabətinə aid Azərbaycan, fars və ərəb dillərində təxminən 550-dən çox əlyazma mətnləri və çap kitabları mövcuddur ki, bunların əksəriyyətinin yazılış tarixi lap qədimlərə gedib çıxır. Bu da öz növbəsində Atabəylər dövründə Naxçıvanda tibb elminin inkişafına, təbabətin gerçəkliyinə, təbii müalicə üsullarının müxtəlifliyinə və təbiblərin gələcək inkişafı naminə yaratdığı mühüm əhəmiyyətin olması deməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Bünyadov Z.M. Azərbaycan Atabəylər dövləti (1136-1225-ci illər). Bakı: Elm, 1985, 258 s.
2. Fəlsəfə ensiklopedik lüğəti. Müəllif kollektivi, Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyası, 1997, 520 s.
3. Məmmədov Z. Orta əsr Azərbaycan filosofları və mütəfəkkirləri. Bakı: Elm, 1986, 176 s.
4. Müxtəsər tibb. Əlyazması. M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Şifri: A-576. 10963, 125.
5. İbn Sina. Qanun. Əlyazması. M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Şifri: M-136. 17026, 537 h.q. (miladi 1142), 190.

Səbuhi İbrahimov

MEDIEVAL SOURCES ON DEVELOPMENT OF MEDICAL SCIENCE IN NAKHCHIVAN

In this paper, Saddraddin Abul Hasan Ali ibn Abul Fawaris Nasir ibn Ali al-Husseini, who investigates the history of the formation and development of medical science in Nakhchivan during the Atabey period, is a very important and important piece of writing. source was used. Also, certain information has been obtained from the book The Perfect History of Izzaddin Abul Hasan Ali bin Mohammed bin Al-Asiri, a well-known multicultural book in the Oriental world, which provides us with a basic source of information on the political events of the Atabey State.

At the same time, many achievements were made in Nakhchivan for the development of medical science, and valuable works on the science of medicine were written. One of these works is “Short Medicine”, which was written by the Red Arslan personally, the ruler of the Atabay State.

In this regard, according to the research, the manuscript texts have received extensive knowledge that medical science was well developed in Nakhchivan during the Atabey period and that a great evolution occurred.

Keywords: *Azerbaijan, Nakhchivan, Atabeyler, manuscript, text, medical science.*

Сабухи Ибрагимов

СРЕДНЕВЕКОВЫЕ ИСТОЧНИКИ О РАЗВИТИИ МЕДИЦИНСКОЙ НАУКИ В НАХЧЫВАНЕ

В этой статье Саддраддин Абул Хасан Али ибн Абул Фаварис Насир ибн Али аль-Хуссейни, который исследует историю становления и развития медицинской науки в Нахчыване в период Атабеков, является очень важной и важной статьей. источник был использован. Кроме того, определенная информация была получена из книги «Совершенная история Иззаддина Абула Хасана Али бин Мухаммеда бин Аль-Асири», известной мультикультурной книги в восточном мире, которая предоставляет нам основной источник информации о политических событиях в государстве Атабеков.

В то же время в Нахчыване было сделано много достижений в развитии медицинской науки, и были написаны ценные труды по медицинской науке. Одна из этих работ – «Краткая медицина», написанная Золотым Арсланом, правителем государства Атабеков.

В связи с этим, согласно исследованию, тексты рукописей получили обширные знания о том, что медицинская наука хорошо развивалась в Нахчыване в период Атабеков, и что произошла большая эволюция.

Ключевые слова: *Азербайджан, Нахчыван, Атабейлар, рукопись, текст, медицинская наука.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Vəli Baxşəliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlkin variant 19.05.2020

Son variant 05.08.2020